

ÉGER Gábor¹

17. századi disputáció-tiszteletpéldányok a Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtárában

*Abstract. Dedicated Complimentary Copies of 17th-Century Disputations in the
Great Library of the Sárospatak Reformed College*

In the 17th century, Hungarian Calvinist students in the universities of Germany and the Netherlands held numerous scholarly disputations on medical, philosophical, and theological topics. The Great Library of the Sárospatak Reformed College has several hundred works of this kind in its collections. Many of these are unique copies, and the special feature of many of them are the annotations on the title pages or on the last page, which contain the dedication of the respondent and inform about the sending of a complimentary copy. The Great Library of Sárospatak owns seven composite volumes with a lot of entries. The following students have received dedicated disputations from their fellow students: Jakab Alistáli Farkas, Pál Diószegi Kalmár, Ferenc Domjáni, András Egrespataki, Tamás Lévai Suba, Márton Dús Muraközi, István Szikszai D., András Tarpai Szilágyi, and Mihály Tatai P., to whom their friends in peregrination and former schoolfellows in Hungarian and Transylvanian colleges sent their published

---

¹ Könyvtáros, Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Nagykönyvtára;
e-mail: eger.gabor@gmail.com.

dissertations. The thirty-seven dedicated disputations provide insight into the network of relationships of the university students who studied abroad in the early modern period. And entries sometimes demonstrate close friendships and examples of respect towards each other and the signs of recognition.

Keywords: *17th century, dedicated disputation, peregrination, university student, Great Library of the Sárospatak Reformed College*

A Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Nagykönyvtárának több mint 600 ezer kötetes könyvállományában nagy számban találunk 16-17. századi magyar diákok külföldi peregrinációja idején vásárolt köteteket, illetve az általuk tartott egyetemi disputációk nyomtatott kiadásaiból összeállított kolligátumokat. Ezek némelyike unikális példánynak számít, és a következőkben bemutatott gyűjtemények is különlegesen olyan szempontból, hogy hosszú évtizedeken keresztül a kutatók számára rejtett helyen őrződtek, és várták, hogy újra kézbe vehessék őket.

2024 tavaszán a sárospataki Nagykönyvtár négy munkatársa több hetes munkával leltárt készített a gyűjteményben található, 1800 előtt nyomtatott magyar vonatkozású egyetemi disputációkról. E munka során megkülönböztetett figyelmet fordítottam azon kolligátumkötetekre, amelyek a doktori kutatómunkám korszakhatárán belül (1560–1671) kiadott egyetemi vitatkozásokat tartalmaznak. A vizsgált időszakból harmincnégy kötetben 297 dolgozat azonosítható. A kiadási helyek tekintetében összességében a hollandiai egyetemek találhatóak legnagyobb számban, de a legtöbb disputáció, szám szerint 82, a heidelbergi egyetemen hangzott el, és ott is jelent meg. A pfalzi egyetemi központot Utrecht követi, amely 70 dolgozat kiadási helyeként szerepel. A harmadik helyen Leiden található: a város 58 disputáció esetében szerepel megjelenési helyként. Frankekből 50, Groningenből 15, Marburgból 14, Odera-Frankfurtból 3, Kölnből, Strasbourgól, Bázélból, Zürichből és Harderwijkből egy-egy egyetemi vitatkozást őriztek meg a gyűjteményes kötetek a vizsgált időszakból.

A kolligátumok kapcsán említést kell tenni a sárospataki Nagykönyvtárnak a második világháború idején elveszett könyveiről. 1938-ban a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium javaslatára Budapestre szállították a sárospataki gyűjtemény igen értékesnek tartott 172 könyvét és levéltári iratokat. Ezeket a Nemzeti Múzeumba, majd a Pesti Magyar Kereskedelmi Bankba, ill. az Első Hazai Takarékpénztárba szállították. A könyvek 1945-ben, Budapest ostromakor eltűntek, hollétükről az 1990-es évek elejéig teljes bizonyossággal nem lehetett tudni. A rendszerváltás után a két állam közötti megállapodások lehetővé tették az elveszettnek hitt könyvek felkutatását. Több mint egy évtizedes tárgyalássorozat, kutatómunka és törvényhozási folyamat lezárásaképp a sárospataki könyvek 136 példánya 2006 februárjában érkezett haza Magyarországra, kisebb restaurálási, tisztítási munkák után Sárospatakra.² Azért is fontos említést tenni a visszakapott kötetekről, mert a dedikált disputációkat tartalmazó hét kolligátum ebben a több évtizedes hadifogságot átélt és hazakerült gyűjteményben található. A gyűjteményes kötetek címüket a sárospataki Nagykönyvtárba a 18. század második felében való bekerülésükkor a feldolgozó könyvtárostól kapták, általában a bennük található tulajdonosi vagy dedikációs bejegyzések után. Ezek alapján a következőkben a *Collectio Dioszegiana*,³ a *Collectio Dissertationum Domjaniana*,⁴ a *Collectio Egres-Patakiana*,⁵ a *Collectio Farkas-Alistaliana*,⁶ a *Collectio Levaiana*,⁷ a *Collectio Muraköziana*⁸ és a *Collectio Szikszaiana*⁹ címmel ellátott kolligátumokban található kéziratok dedikációkat, a küldő és a megajándékozott személyek közötti kapcsolatokat kívánom bemutatni. Az életrajzi adatok felsorolásakor csupán a középfokú tanulmányok és a külföldi peregrinációk állomáshelyeinek felsorolására szorítkoztam, fókuszálva az egyes személyek életpályájának metszéspontjaira.

---

² LUKÁCSI Anna (2007): Rövid ismertető az elszármazott sárospataki könyvek történetéről, In: *Translatio Librorum, Tanulmányok az Oroszországból Sárospatakra visszaszolgáltatót könyvek kapcsán*. Budapest, OSZK. 24–29.

³ Raktári jelzete a Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtárában [a továbbiakban: R. j.]: SS. 105.

⁴ R. j.: SS. 36.

⁵ R. j.: SS. 110.

⁶ R. j.: SS. 126.

⁷ R. j.: SS. 98.

⁸ R. j.: SS. 264.

⁹ R. j.: SS. 265.

Collectio Dioszegiana

A kötetben található legtöbb dedikációcímezés és az első kötéstábla hátoldalán olvasható bejegyzés alapján a *Collectio Dioszegiana*¹⁰ összefoglaló című, hetvenhárom egyetemi dolgozatot tartalmazó gyűjtemény nyolc tiszteletpéldány-disputációt tartalmaz, amelyből hétnek a címzettje Diószegi Kalmár Pál, egynek pedig Tarpai Szilágyi András. A már említett beírás szerint a kötetet Petrus Leffen leideni könyvárus ajándékozta Diószegi Kalmárnak 1654-ben.¹¹ A magyar peregrinus 1628-1629-ben született, középfokú tanulmányait a Debreceni Református Kollégiumban végezte, ahol 1647. november 29-én lépett a felsőbb tanulók sorába. 1650-ben az utrechti, 1652. május 9-én a leideni, 1653. július 13-án a franekeri és még abban az esztendőben augusztus 25-én a groningeni egyetemre iratkozott be; 1654 körül végül visszatért Leidenbe.¹² Peregrinációja idejéből öt vitatkozása ismert, mindegyiket a leideni egyetemen tartotta, hármat 1652-ben (RMK III 1804–1806.), kettőt 1654-ben (RMK III 1895–1896.). Tarpai Szilágyi András 1623-1624-ben született; tanulmányait 1641. július 15-én kezdte meg Debrecenben, ahol később *contrascriba* és *senior* is volt. 1649-ben iratkozott be az utrechti egyetemre, majd 1651. március 11-től Leidenben tanult, amely időszakból két újszövetségi exegetikai témájú disputációja (RMK III 1808–1809.) ismert.¹³

---

¹⁰ A kötet bejegyzés szerinti teljes címe: *Collectio Dioszegiana. Completeris Disputationes, Dissertationes ut plurimum Theologicas, editas Annis 1650–1653.*

¹¹ Az adományozási bejegyzés szövege az első kötéstábla verzóján: „Domm[in]o Paulo Dioszegi hunc Dialogum dono dabat Petrus Leffen, Bibliopola Lugd[uni] Batav[orum] 1654.”

¹² BOZZAY Réka – LADÁNYI Sándor (2007): *Magyarországi diákok holland egyetemeken 1595–1918.* (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban, 15). Budapest, ELTE Levéltára. 65., 127., 184., 240.; THURY Etele (szerk.) (1908): *Iskolatörténeti adattár, Második kötet.* Pápa, Főisk. ny. 118.; ZOVÁNYI Jenő (1977): *Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon.* Budapest, Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának sajtóosztálya. 151.

¹³ BOZZAY – LADÁNYI (2007), 63., 127., 240.; HERPEI János (1966b): Tarpai Sz. András (1652–1657), In: Keserű Bálint (szerk.): *Apáczai és kortársai, Herepei János cikkei.* (Adattár XVII. századi Szellemi Mozgalmaink Történetéhez, 2). Budapest – Szeged, József Attila Tudományegyetem I. Magyar Irodalomtörténeti Tanszék – MTA Irodalomtörténeti Intézet. 83–87.; LUFFY Katalin (2011): Tarpai Szilágyi András (szócikk), In: Kőszeghy Péter (szerk.): *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon, Középkor és kora újkor.* Budapest, Balassi, XI., 386–387.; THURY (1908), 116.; ZOVÁNYI (1977), 622.

Tarpai Szilágyi számára az utrecht-i egyetemen diáktársa, Sikó János küldte egy disputációját. Sikó feltehetően Illyefalván született, ahol az apja református lelkész volt. Tanulmányait szülőfalujában kezdte, majd valószínűleg Gyulafehérváron folytatta. 1647-ben peregrinációra indult, és még abban az esztendőben, augusztus 13-án a franekeri, majd 1648. május 29-én pedig a leideni egyetemre iratkozott be. Még ebben az évben az utrecht-i egyetemre matrikulált, ahol a teológián kívül orvostudományi előadásokat is hallgatott, és mindkét témakörben vitatkozást (RMK III 1788–1789.) is tartott. 1651-ben visszatért Franekerbe, ugyanis disputációját (RMK III 1770.), amelynek egy példányát¹⁴ Tarpai Szilágyinak dedikálva elküldte, ebben az esztendőben itt tartotta.¹⁵ A respondens korábban az utrecht-i tanulmányai időszakában ismerkedhetett meg Tarpai Szilágyival. A dolgozat címlapján található bejegyzésben kizárólag annyi szerepel, hogy „Tarpai András Uramnak”. A küldés idejét és helyét Sikó nem rögzítette, így nem tudjuk megállapítani, mikor történt meg a dedikált példány elküldése.

Diószegi Kalmár számára négy peregrinustársa küldött disputációiból dedikált példányt: Enyedi Sámuel, Hatházi Kis Miklós, Komáromi Csipkés György és Némethi István. Enyedi Sámuel feltehetően Nagyenyeden és Sárospatakon tanult, majd 1649-ben az utrecht-i, 1650. május 22-től a franekeri egyetemre iratkozott be. 1650 körül rövid időre feltehetően Angliában is megfordult, de már az 1651-es év elején Franekerben (RMK III 1770.) és szintén ez év júniusában és júliusában teológiai (RMK III 1784.) és orvosi (RMK III 1783.) vitatkozásokon volt az utrecht-i egyetemen felelő. 1652. június 5-én a leideni egyetemre iratkozott be. Majd ismét Utrechtbe ment, ahol 1653. július 1-én orvosdoktori oklevelet (RMK III 1851.) szerzett. Peregrinációjáról 1653-ban tért haza.¹⁶ Diószegi Kalmár és Enyedi kapcsolata az utrecht-i egyetemen kezdődött, ahová Enyedi 1649-ben, Diószegi Kalmár pedig 1650-ben matrikulált. Közös útjuk tovább

---

¹⁴ Pontos könyvtári jelzete [a továbbiakban: P. k. j.]: SS. 105/ccc.

¹⁵ BOZZAY – LADÁNYI (2007), 60., 126., 239.; HERPEI János (1942): Sikó János kolozsvári iskolamester, In: *Erdélyi Múzeum*. XLVII. 1. 132–136.

¹⁶ BOZZAY – LADÁNYI (2007), 63., 126., 240.; HERPEI János (1966a): Enyedi Sámuel (1653–1659), In: Keszérű Bálint (szerk.): *Apáczai és kortársai, Herepei János cikkei*. (Adattár XVII. századi Szellemi Mozgalmaink Történetéhez, 2). Budapest – Szeged, József Attila Tudományegyetem I. Magyar Irodalomtörténeti Tanszék – MTA Irodalomtörténeti Intézet. 94–99.

folytatódott Leidenben, ahová Diószegi Kalmár 1652. május 9-én egyedüli magyarként iratkozott be, de szűk egy hónappal később Enyedi is követte. Diószegi Kalmár az 1652. december 24-ei leideni disputációját többek között Enyedi Sámuel orvostanhallgató barátjának ajánlotta, Enyedi pedig ezt 1653. július 1-ei doktori dolgozatának ajánlásában viszonzta. Barátságuknak, kapcsolatuknak további bizonyítéka, hogy Enyedi az 1651. július 12-én tartott disputációjának egy nyomtatott példányát¹⁷ küldte – a címlapon olvasható dedikáció szerint – „Dioszegi Pal Uramnak”.

Hatházi Kis Miklós életéről nagyon kevés információ maradt fenn. Feltehetően az 1643. június 15-én a Debreceni Református Kollégiumban beiratkozott Nicolaus Hatházival azonosítható, aki később *contrascriba* és *senior* is volt. 1651-ben – Diószegi Kalmár után egy esztendővel – az utrechti egyetemre iratkozott be, majd egy szűk esztendőt Angliában is eltöltött.¹⁸ Egyetlen vitatkozása ismert, amelyet 1652. november 3-án, az utrechti egyetemen tartott (RMK III 1815.), és ennek egy nyomtatott példányát ajándékozta – a mű címlapján olvasható dedikáció szerint – „Dioszegi Pal Uram[na]k Leydaban”.

Az 1625 körül született Komáromi Csipkés György komáromi tanulmányai után 1646-ban a Sárospataki Református Kollégiumba iratkozott be. 1649-ben rektor lett Kassán, majd rövid idő múlva Debrecenbe távozott. Komáromi Csipkés 1650-ben az utrechti egyetemre iratkozott be, ahol 1653. február 7-én teológiai doktori címet szerzett. Doktori értekezésén (RMK III 1850.) kívül öt alkalommal disputált. 1650-ben egyszer (RMK III 1759.), 1651-ben háromszor (RMK III 1780-1782.) és 1652-ben egyszer (RMK III 1813.). Doktorálása után, 1653 nyarán tért haza Magyarországra.¹⁹

---

¹⁷ P. k. j.: SS. 105/mm.

¹⁸ BOZZAY – LADÁNYI (2007), 128.; GÖMÖRI György (2005): *Magyarországi diákok angol és skót egyetemeken 1526–1789.* (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban, 14). Budapest, ELTE Levéltára. 92.; SZINNYEI József (1896): Hatházi Kis Miklós (szócikk), In: Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái.* Budapest, Hornyánszky Viktor. IV. 497.; THURY (1908), 117.; ZOVÁNYI (1977), 622.

¹⁹ BOZZAY – LADÁNYI (2007), 127.; GÖMÖRI (2005), 39.; HÖRCSIK Richárd (1998): *A Sárospataki Református Kollégium diákjai 1617–1777.* Sárospatak, Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei. 77.; ORLOVSZKY Géza (2006): Komáromi Csipkés György (szócikk), In: Kőszeghy Péter (szerk.): *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon, Középkor és kora újkor.* Budapest, Balassi, VI., 26–27.; ZOVÁNYI (1977), 331–332.

Komáromi Csipkés György és Diószegi Kalmár ugyanabban az évben, 1650-ben lettek az utrechti egyetem hallgatói.

A legtöbb dedikált művet, szám szerint négyet, Komáromi Csipkéstől kapta: három disputációját²⁰ és a doktori értekezésének egy példányát²¹ küldte el Diószegi Kalmárnak.²²

A Némethi István nevű hallgatók tekintetében nehéz eligazodnunk. A 17. század közepén filológiai, teológiai és orvostudományi tanulmányokat folytató Némethi István is szerepel a hollandiai egyetemi matrikulákban. Nagybányán, Debrecenben és Sárospatakon is tanult az 1640-es években Némethi István nevű diák.²³ Groningen, Franeker, Utrecht és Leiden egyetemi anyakönyveiben is szerepel ilyen nevű peregrinus beiratkozása, és valamelyikük Oxfordban is megfordult.²⁴ Némethi és Diószegi Kalmár tanulmányi kapcsolatára több ponton is található bizonyíték. 1650-ben, ugyanabban az esztendőben iratkoztak be mindketten az utrechti egyetemre. 1653. június 8-án lett Franekerben az egyetem hallgatója Némethi István, majd Diószegi Kalmár kicsivel több, mint egy hónappal később, július 13-án érkezett a fríz univerzitásra Szepsi Korocz Andrással és Bátori G. Mihállyal együtt. A két peregrinus közötti kapcsolatra ad bizonyítékot az 1651. július 14-én Utrechtben tartott Némethi István-disputáció (RMK III 1787.) sárospataki példányának²⁵ címlapján olvasható bejegyzés, miszerint „Dioszegi Pál Uram[na]k küldi a Resp[ondens]”.

---

²⁰ P. k. j.: SS. 105/rr, SS. 105/aaa, SS. 105/t1t1.

²¹ P. k. j.: SS. 105/uuu.

²² A négy mű címlapján a következő latin nyelvű dedikációk olvashatóak: SS. 105/rr: „D[omino] Paulo Dioszeghi donat Respondens”; SS. 105/aaa: „D[omino] Paulo Dioszeghi d[on]at Respondens”; SS. 105/t1t1.: „D[omino] Paulo Dioszeghi mittit Autor Respondens”; SS. 105/uuu: „D[omino] Paulo Dioszeghi mittit Autor”.

²³ HÖRCSIK (1998), 79.; THURY (1908), 115–116.; THURZÓ Ferenc (1905): *A nagybányai ev. ref. főiskola (Schola Rivulina) története, 1547–1755.* (Művelődéstörténeti értekezések, 13). Nagybánya. 179.

²⁴ BOZZAY – LADÁNYI (2007), 64., 127.; DU RIEU, Willem Nicolaas (szerk.) (1875): *Album studiosorum Academiae Lugduno Batavae MDLXXV–MDCCCLXXV, accedunt nomina curatorum et professorum per eadem secula.* Hagae comitum, Martinus Nijhoff. 449.; GÖMÖRI (2005), 29.; JOOSTING, Jan Gualtherus Christiaan (szerk.) (1915): *Album studiosorum Academiae Groninganae [1614–1914].* Groningen, J. B. Wolters UM. 69.

²⁵ P. k. j.: SS. 105/sss.

Collectio Dissertationum Domjaniana

A kolligátum kötet harmadik művének címlapján található dedikációs bejegyzés után *Collectio Dissertationum Domjaniana*²⁶ címet kapó, tizenhét művet magába foglaló gyűjtemény egy személyes ajánlással is ellátott disputációt tartalmaz. A címzett Domjáni Ferenc életéről szűkösek a forrásaink. Születési helyéről és idejéről nincs adatunk. Középfokú tanulmányait valószínűleg a Pápai Református Kollégiumban végezte, ahol később rektor lett; innen indult 1625-ben peregrinációra, és három évig tanult Odera-Frankfurt egyetemén. Egyetlen olyan disputáció (RMK III 1421.) ismert, amelyen ő volt a felelő – ez 1628-ban jelent meg. Hazatérése után, 1629-ben Körmenten lett rektor, majd még ebben az esztendőben Szentlőrinc református lelkipásztora lett, ahol azonban egy év múlva hirtelen elhunyt.²⁷ Frankfurti tanulmányai alatt ismerkedhetett meg Kisvárdai F. Jánossal, aki 1625 és 1626 között tanult az ottani egyetemen. Kisvárdai feltehetően 1601 körül született Kisvárdán, ugyanis a leideni egyetemre 1627-ben történt beiratkozásakor 26 évesnek vallotta magát. Alsófokú tanulmányait is nagy valószínűséggel szülővárosában végezte, és innen tanult tovább 1621. május 6-tól a Debreceni Református Kollégiumban. Külföldi tanulmányait megelőzően rövid ideig a kolozsvári iskola rektora is lehetett, ugyanis az 1627-ben Franekerben kiadott disputációját (RMK III 1407.) kolozsvári személyeknek ajánlotta, a felelet témája pedig az unitárius és kálvinista felekezetek együttélése és a köztük lévő hitvita, amelyet feltehetően itteni működése alatt figyelhetett meg. Külföldi tanulmányai során először 1625-ben az odera-frankfurti egyetemre iratkozott be. Egy esztendővel később, 1626. június 18-án a franekeri, 1627. június 25-én a leideni univerzitás hallgatói sorába lépett be. Életrajzának további mozzanatai nehezen azonosíthatóak, tekintettel arra, hogy csak a Debreceni Református Kollégiumba a 17. század folyamán hét Kisvárdai János iratkozott be, és több azonos

---

²⁶ A kötet előzéklapjának verzóján olvasható könyvtárosi bejegyzés szerinti teljes címe: *Collectio Dissertationum Domjaniana. Continens Tractatus varios Ann[o] 1624–1628. editos.*

²⁷ KÖBLÖS József – KRÁNITZ Zsolt (szerk.) (2009): *A Dunántúli Református Egyházkerület prédikátorai és rektorai, I. kötet, 1526–1760.* (A Pápai Református Gyűjtemények kiadványai. Forrásközlések, 10). Pápa, Pápai Református Gyűjtemények. 452.

nevű lelkipásztort is találunk Szabolcs vármegyében ebben az időszakban.²⁸ A két diák Odera-Frankfurtban köthetett barátságot, ahová ugyanabban az évben iratkoztak be. Bár Kisvárdai egy év múlva tovább ment Franekerbe, az 1627-ben nyomtatásban megjelent disputációjából nem mulasztott el egy példányt²⁹ adni barátjának a következő ajánlással: „A legkiválóbb és legtudósabb ifjú férfinak, Domjani Ferencnek, mindenek felett szeretett barátjának a felelő szeretettel adta kezébe 1628. március 4-én Odera Frankfurtban.”³⁰

Collectio Egres-Patakiana

A következő – negyvennyolc egyetemi dolgozatot magában foglaló – gyűjteményes kötetben³¹ nyolc olyan disputáció található, amelyeket a felelők Egrespataki András leideni és franekeri magyar peregrinus diáktársuk számára dedikáltak. Egrespataki neve alapján feltehetően a szilágysági Egrespatak településen született 1629-ben. Debrecenben tanult, ahová 1646. február 12-én matrikulált. Valószínűleg a nagybányai Kollégiumban is tanult, vagy a debreceni évek után ott rektor volt egy ideig, ugyanis a franekeri egyetemen 1654-ben tartott első vitatkozását (RMK III 1877.) szinte csak nagybányai és felsőbányai főembereknek, lelkipásztoroknak ajánlotta. 1654-ben peregrinációra indult, és augusztus 19-én a leideni, majd körülbelül egy hónap múlva, szeptember 18-án már a franekeri

---

²⁸ BOZZAY – LADÁNYI (2007), 45, 222.; HERPEI János (1965a): Kis-Várdai F. János, In: Keserű Bálint (szerk.): *Polgári irodalmi és kulturális törekvések a század első felében, Herepei János cikkei.* (Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 1). Budapest – Szeged, József Attila Tudományegyetem Magyar Irodalomtörténeti Intézet – MTA Irodalomtörténeti Intézet. 307–309.; THURY (1908), 107.; SZÖGI László (2011): *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és akadémiákon 1526–1700.* (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban, 17). Budapest, ELTE Levéltára. 99.

²⁹ P. k. j.: SS. 36/c.

³⁰ Az eredeti latin nyelvű dedikáció a mű címlapján: „Praest[antissimo] ac Doct[issimo] Juveni-Viro Francisco Domjani amico suo singulariter dilecto An[no] 1628 4. Mart[i]i manib[us] dilectis donabat Respondens. Francofurti ad Oderam”. A tanulmányban olvasható hosszabb latin nyelvű bejegyzések azonosításában és fordításában köszönet illeti Dr. Dienes Dénest, a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei igazgatóját.

³¹ A kötet első kötetstáblájának verzőján olvasható könyvtárosi bejegyzés szerinti teljes címe: *Collectio Egres-Patakiana. Collectio Variarum Disputationum aliorumque Tractatum Theologico-Philosophicarum. editorum Annis 1650, 1654–1656.*

egyetemre iratkozott be. Három franekeri disputációja ismert, amelyek közül egyet 1654-ben (RMK III 1877.), kettőt pedig 1655-ben (RMK III 1933–1934.) tartott. A leideni anyakönyvben rögzítették Sylvanus származását, így feltehetően megegyezhet azzal az Egrespataki Andrással, aki peregrinációja után szülőföldjére, a Szilágyságba tért vissza és 1656 előtt a szilágykrasznai református gyülekezet lelkipásztora volt. További sorsa azonban ismeretlen.³² A kolligátum vizsgálata alapján hét személy azonosítható, aki dedikált disputációt küldött vagy adott Egrespataki számára: Alistáli Farkas Jakab, Békési F. Márton, Érsekújvári Karai Orbán, Gelei Sámuel, Gyöngyösi László, Püspöki Szilágyi János és Köleséri Sámuel. Személyes kapcsolat Püspöki Szilágyival és Kölesérral mutatható ki, ugyanis ők hárman 1654. augusztus 19-én egyszerre iratkoztak be a leideni egyetemre. A többiekre vonatkozóan csak feltételezésekbe bocsátkozhatunk, de ezek megfejtésében is támpontot nyújthatnak a disputációk dedikációs bejegyzései.

Püspöki Szilágyi János középfokú iskoláit Nagyváradon végezte 1651-ben, majd 1652 májusában Nagybányán lett rektor 1654-ig. Ezt követően külföldi tanulmányútra indult, és 1654. augusztus 19-én a leideni, 1655 márciusa után pedig az utrechti egyetemre iratkozott be. 1655 és 1656 júniusa között ismét Leidenben tartózkodott, majd 1656. június 10-én a franekeri univerzitás hallgatói sorába lépett. 1657-ben befejezte külföldi tanulmányait, és hazatért.³³ Külföldi tanulmányai idejéből egy leideni (RMK III 1939.) és egy franekeri (RMK III 1983.) disputációja ismert. Az előzőekben már említettem, hogy Egrespataki és Püspöki Szilágyi ugyanazon a napon iratkoztak be a leideni egyetemre, így a két diák között megvolt a kapcsolat, amely – mint azt a dedikáció is bizonyítja – a későbbiekben is megmaradt. A kolligátumkötetben található példányt³⁴ a bekötöttes során körbevágták, így az Egrespataki számára írt dedikáció is hiányos, de még így is tökéletesen azonosítható a mű címoldalán Püspöki Szilágyi „EgresPatak[i] Uramnak Fra[nequeraba]” bejegyzése.

Köleséri Sámuel 1634-ben született Nagyváradon, ahol középfokú tanulmányait is végezte 1654-ig, ezt követően indult külföldi tanulmányútra. 1654. augusztus 19-én Egrespatakiival és Püspöki Szilágyi Jánossal a leideni egyetemre iratkozott be. Itt egy

---

³² BOZZAY – LADÁNYI (2007), 66., 242.; THURY (1908), 118.; VARGA-GÖCZ Nikolett (2023): A szilágykrasznai református műemléktemplom, In: *Nyelvünk és kultúránk*. 53. 212–215.

³³ BOZZAY – LADÁNYI (2007), 68., 131., 242.; ZOVÁNYI (1977), 491–492.

³⁴ P. k. j.: SS. 110/kk.

filozófiai (RMK III 1936.) és két teológiai (RMK III 1937–1938.) témájú disputációt tartott 1655. február 24-én, 1655. március 6-án,³⁵ ill. június 12-én.

1655 őszén már Angliába, Oxfordba és Cambridge-be látogatott el, majd 1657 nyarán tért haza peregrinációjából.³⁶ A két diák között közös leideni matrikulációjuk után is megmaradt a kapcsolat; a felelő diáktárs 1655. március 6-án tartott disputációjának egy nyomtatott példányát³⁷ küldte Franekerbe Egrespatakinak. A kolligátumkötet bekötétekor a lapok körbevágása miatt Köleséri bejegyzése is sérült, azonban mindössze egyetlen betű esett áldozatul a könyvkötő munkájának a címoldal jobb alsó sarkába beírt „EgresPataki Uramna[k] Franequeraba” dedikációból.

Alistáli Farkas Jakab 1630 körül született Pozsony megyében, Alistál településen. A komáromi gimnáziumban végezte középiskolai tanulmányait, majd 1647-ben a Sárospataki Református Kollégiumba iratkozott be. 1649-től Tokajban volt rektor, majd 1650-től külföldi peregrinációra indult. 1651. július 21-én iratkozott be a franekeri egyetemre. Már ugyanebben az esztendőben az utrechti egyetem hallgatói közé jegyezték be. Egyetemi éveiből három utrechti értekezése ismert 1652-ből (RMK III 1814.), 1654. július 1-ei és július 7-ei dátummal (RMK III 1906.). Hazatérésére valamikor 1656 körül került sor.³⁸ Érdekes kérdés, hogy Alistáli Farkas és Egrespataki hogyan kerültek kapcsolatba egymással. Életrajzukban nincsenek kapcsolódási pontok. A Kárpát-medence teljesen más tájegységén születtek, középfokú tanulmányaikat sem egy időben és egy kollégiumban végezték. Feltételezhető, hogy Egrespataki a leideni egyetemre 1654 augusztusa közepén történt beiratkozása előtt Utrechtben is tartózkodott egy rövid ideig, azonban az egyetemre nem iratkozott be. Ez magyarázat lehet arra, hogyan kerülhetett kapcsolatba az akkor már három esztendeje ott tanuló Alistáli Farkassal, aki az 1654.

---

³⁵ A Régi Magyar Könyvtár könyvészeti kézikönyv harmadik kötetében 1655. februári disputációként van nyilvántartva. A Sárospatakon megtalálható példányban a disputáció időpontját utólag korabeli bejegyzéssel a 27-ei nap jegyzéssel egészítették ki, amit később áthúztak, és március 6-ra javították ki.

³⁶ BOZZAY – LADÁNYI (2007), 130.; GÖMÖRI (2005), 52.; ZOVÁNYI (1977), 343–344.

³⁷ P. k. j.: SS. 110/n.

³⁸ BOZZAY – LADÁNYI (2007), 63., 128.; HÖRCSIK (1998), 78.; SZINNYEI József (1894): Farkas Jakab (alistáli) (szócikk), In: Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. Budapest, Hornyánszky Viktor. III. 170–171.

július 1-én³⁹ és 7-én⁴⁰ tartott disputációjának egy-egy nyomtatott példányát⁴¹ adta diáktársának. A későbbit ráadásul Utrechtben, így szinte bizonyosan megfordult ebben a németalföldi városban is.

Békési F. Márton életpályájából csak a tanulmányaihoz kapcsolódó adatok ismertek. A Debreceni Református Kollégiumban tanult, ahová 1645. december 12-én iratkozott be. Ezt követően a franekeri egyetemre matrikulált 1654. május 11-én Gelei Sámuellel együtt. Egyetlenegy vitatkozása ismert, 1654 augusztusából (RMK III 1873.), amelynek egy példányát ajándékba küldte Egrespatakinak. 1655 és 1656 között két alkalommal is járt Angliában, életének további alakulásáról azonban semmit sem tudunk.⁴² Békési és Egrespataki már debreceni diákkorukban megismerkedhettek egymással, egy év különbséggel iratkoztak be a Kollégiumba. Életútjuk külföldi peregrinációjuk idején is keresztezte egymást: ugyanabban az esztendőben lettek a franekeri egyetem hallgatói. Békési disputációja Sárospatakon őrzött egyik példányának⁴³ címlapjára a felelő a „Pataki And[r]as U[r]n[a]k” rövid bejegyzést írta be.

Érsekújvári Karai Orbán születési ideje és helye sem ismert, tanulmányaira vonatkoznak az első adatok. 1650. május 2-án iratkozott be a Debreceni Református Kollégiumba. Négy év után peregrinációra indult és 1654 augusztusában Utrechtben, 1655. július 19-én Franekerben, 1655. szeptember 3-án Groningenben matrikulált. Külföldi tanulmányai után 1658-ban tért haza, és több helyen is volt református lelkész.⁴⁴ Egyetlen, az utrechti egyetemen tartott teológiai témájú vitatkozása ismert, amelyet két részben, 1654. december 6-án és 13-án adott elő (RMK III 1905.), és amelynek egy példányát eljuttatta Egrespataki számára. E két diák esetében is csak feltételezhető, hogyan kerültek egymással kapcsolatba. Érsekújvári 1650-ben lépett a felsőbb osztályokba Debrecenben, amikor Egrespataki már negyedik éve volt a Kollégium diákja. Az alsóbb osztályos diákokról nem készültek diáklistán a református kollégiumokban,

---

³⁹ Dedikáció a címdalán: „Andreae Egres-Pat[aki]”.

⁴⁰ Dedikáció a címdalán: „Andreae Egres-Pa[taki]. Donum D[omino] Respond[ente] Trajecti ad Rhenum”.

⁴¹ P. k. j.: SS. 110/ii–ll.

⁴² BOZZAY – LADÁNYI (2007), 66., 185.; GÖMÖRI (2005), 42.; THURY (1908), 118.

⁴³ P. k. j.: SS. 110/x.

⁴⁴ BOZZAY – LADÁNYI (2007), 66., 129., 185.; GÖMÖRI (2005), 52.; THURY (1908), 119.; ZOVÁNYI (1977), 182.

így nem tudható, hogy Érsekújvári a korábbi esztendőkből is Debrecenben tanult volna. Ebben az esetben szinte bizonyos, hogy a két diák ismerhette volna egymást. A másik lehetőség az Alistáli Farkas Jakabbal való kapcsolat esetében is már ismertetett hipotézis, hogy Egrespataki Utrechtben is eltölthetett egy rövidebb időszakot leideni beiratkozását megelőzően. Ez esetben bizonyosan találkozhatott a szintén 1654 nyarán ott tartózkodó diáktársával. A Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtárában található kolligátumkötetet a bekötetés során körbevágták, így az Érsekújvári Egrespataki számára írt dedikációjából egy kis részt levágtak, de a mű⁴⁵ címlapjának jobb alsó sarkában így is kiolvasható az „Egres-Pataki Uramn[ak]” bejegyzés.

Gelei Sámuel életének korai szakaszáról nincsenek adatok, biográfiája csak középfokú tanulmányaitól kezdve állítható össze. 1653-ban *subscribált* Sárospatakon, majd egy év múlva külföldi peregrinációra indult, és 1654. május 11-én a franekeri egyetemre iratkozott be. Még ebben a hónapban az utrechti egyetemre ment, ahol két vitatkozást tartott, 1655. március 24-én (RMK III 1943.) és 1656. április 19-én (RMK III 6353.). 1657. október 6-án a wittenbergi egyetemre matrikulált. Hazatérte után egyetlen adatunk róla, hogy 1665 körül sajkózási lelképásztor volt.⁴⁶ Gelei esetében is az Alistáli Farkas Jakabbal és Érsekújvári Karai Orbánnal kapcsolatos feltevéssel magyarázható a két peregrinus közötti kapcsolat. Középfokú tanulmányait figyelembe véve nem található közös pont, és külföldi peregrinációjuk során sem töltöttek időt ugyanazon az egyetemen ugyanabban az időben. Egrespataki feltételezhető utrechti tartózkodása azonban itt is magyarázat lehet, ui. az 1654 kora nyarától ott tartózkodó Geleivel ebben az esetben biztosan találkozhatott. Peregrinustársa az 1655. március 24-én tartott disputációjának egy példányát⁴⁷ el is küldte – a beírt ajánlás szerint – „Pataki Uramn[ak]”.

Gyöngyösi László kisdíák korától kezdve a Sárospataki Református Kollégiumban tanult, majd 1653-ban kerül a felsőbb osztályokba. Egy esztendővel később, 1654 augusztusában az utrechti egyetemre iratkozott be, és 1658-ig volt az univerzitás hallgatója. Lelkészi hivatal feltehetően csak rövid ideig töltött be, 1662-ben Ung megye szolgabírája lett, később pedig Ungvár jegyzője volt. További sorsáról semmit nem

---

⁴⁵ P. k. j.: SS. 110/j.

⁴⁶ BOZZAY – LADÁNYI (2007), 66., 129.; HÖRCSIK (1998), 85.

⁴⁷ P. k. j.: SS. 110/ff.

tudunk.⁴⁸ Két utrechti filozófiai témájú vitatkozása ismert 1655-ből (RMK III 1945.) és 1656-ból (RMK III 7645.). Gyöngyösi és Egrespataki között is a korábbiakban már ismertett feltételezett utrechti tartózkodás lehet a kapcsolódási pont. A disputáló diák az 1655. június 23-án tartott vitatkozásának kinyomtatott példányát⁴⁹ a többi diákkal ellentétben személyesebb hangvételű dedikációval látta el és küldte el diáktársának: „A legragyogóbb ifjúnak, Egrespataki András úrnak. Uramnak és barátomnak küldi Gyöngyösi László Utrechtből Franekerbe.”⁵⁰

Collectio Farkas-Alistaliana

A Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtárának egy huszonkilenc, 1650 és 1655 között tartott disputációt tartalmazó kolligátumában tíz, dedikációval ellátott dolgozat található. Ezek közül nyolcnak a címzettje Alistáli Farkas Jakab – a gyűjtemény ez alapján kapta 1793-ban Szombathi János akkori főkönyvtárostól a *Collectio Farkas-Alistaliana* összefoglaló címet.⁵¹ Alistáli Farkas számára hat személy küldte el vitatkozásának kinyomtatott példányát, személyes ajánlással: Azari Zsigmond, Batizi Csormoly Gáspár, Báthori G. Mihály, Diószegi Kalmár Pál, Somosi Petkó János és Szepsi Korocz András. További két, Tatai P. Mihálynak ajánlott disputációja is megtalálható a gyűjteményben, amelyeket Békési F. Mártontól és Gelei Sámuelről kapott.

Alistáli Farkas és dedikált disputációt küldő diáktársai között az egyetemi matrikulákban a legtöbb esetben megtalálható a metszéspon. A franekeri egyetemre történt 1651. július 21-ei beiratkozása előtt néhány nappal matrikulált Somosi Petkó János. Utrechttben 1651-ben Diószegi Kalmár Pál és Somosi Petkó János diákok lettek hallgatótársai. Alistáli itt tartózkodása alatt – 1654-1655 körül – matrikulált az univerzitásra Báthori G. Mihály, Batizi Csormoly Gáspár és Szepsi Korocz András is. A dedikációt küldő diákok névsorában a kivétel Azari Zsigmond, akivel életútjukban és

---

⁴⁸ BOZZAY – LADÁNYI (2007), 130.; HÖRCSIK (1998), 172.; ZOVÁNYI (1977), 230.

⁴⁹ P. k. j.: SS. 110/oo.

⁵⁰ Az eredeti, latin nyelvű dedikáció: „Ornatissimo Juveni Domino Andreae Egres-Pataki. Domino et amico suo mittit Ladislaus Gyöngyösi. Rheno-Trajecto Franekeruae Frisior[um]”.

⁵¹ A kötet előzéklapjának rektóján olvasható könyvtárosi bejegyzés szerinti teljes címe: *Collectio Farkas-Alistaliana. Disputationum Theologico-Philosophicarum XXIX. Ann. 1650–1655. editarum.*

tanulmányaikban sem fedezhető fel közös pont. Viszont az ő hallgatótársai között található olyan személy, akinek segítségével a két diák kapcsolatba kerülhetett egymással.

Báthori G. Mihály a Debreceni Református Kollégiumban tanult, 1648. október 19-én lépett a felsőbb osztályos tanulók sorába. 1652-ben külföldi peregrinációra indult, és az utrechti egyetemre iratkozott be. 1653. március 9-én a leideni, július 13-án a franekeri egyetemre matrikulált. Peregrinációjából 1654-ben tért haza.⁵² Báthori és Alistáli az utrechti egyetemen ismerkedhetek meg, és bár négy Leidenben (RMK III 1838–1840.) és a Franekerben (RMK III 1872.) megjelent disputációjának ajánlásában nem találjuk meg Alistáli Farkas nevét (és ugyanez fordított esetben sem fedezhető fel), mégis két disputációját is eljuttatta számára: az 1653 áprilisi leideni dolgozatát⁵³ „Alistali Jacob uramnak”, valamint az 1654-ben Franekerben kiadott⁵⁴ vitatkozását „Alistali Jacob[na]k”.

Batizi Csormoly Gáspár 1646. szeptember 14-én iratkozott be a Debreceni Református Kollégiumba, majd 1650-től külföldön folytatta tanulmányait. 1650. október 1-én a franekeri, november 21-én pedig a groningeni egyetemnek lépett a hallgatói sorába, ahol 1651. július 5-én vitatkozást (RMK III 6309.) is tartott. 1652-ben visszatért Franekerbe, majd 1652. október 1-én a leideni, és még abban az évben az utrechti egyetemre iratkozott be. 1653-tól további sorsa ismeretlen.⁵⁵ Batizi és Alistáli Farkas szintén az utrechti egyetemen kerültek egymással kapcsolatba. A felelő diáktárs az 1652-ben Franekerben kiadott disputációjából (RMK III 1798.) adott egy példányt⁵⁶ 1653-ban Utrechtben⁵⁷ és feltehetően a kiadás után nem sokkal egyet⁵⁸ az 1653. augusztus 27-én tartott vitatkozásából⁵⁹ (RMK III 1848.) is.

---

⁵² BOZZAY – LADÁNYI (2007), 64., 128., 241.; THURY (1908), 119.; ZOVÁNYI (1977), 57.

⁵³ P. k. j.: SS. 126/l.

⁵⁴ P. k. j.: SS. 126/m.

⁵⁵ BOZZAY – LADÁNYI (2007), 62., 128., 182., 240.; THURY (1908), 118.; ZOVÁNYI (1977), 58.

⁵⁶ P. k. j.: SS. 126/f.

⁵⁷ A latin nyelvű bejegyzés a disputáció címlapján: „A D[omi]no R[es]p[den]te 1653 Ultrajecti”.

⁵⁸ P. k. j.: SS. 126/g.

⁵⁹ A latin nyelvű bejegyzés a disputáció címlapján: „Ab ipso D[omi]no Aut[hore] et R[es]p[den]te”.

Diószegi Kalmár Pál röviddel Alistáli Farkas előtt iratkozott be az utrechti egyetemre, ahol hallgatótársak lettek, és az 1652. június 8-án tartott vitatkozásának egy példányát⁶⁰ adta „Alistáli Jakab úrnak”.⁶¹

Somosi Petkó János Sárospatakon tanult 1647-től. Ezután Szikszón volt rektor, majd 1651. május 5-én Groningenben, július 9-én pedig Franekerben iratkozott be az egyetemre. Ezt követően még 1651-ben az utrechti egyetemre matrikulált, de még abban az esztendőben Londonba ment, és 1652 augusztusáig ott tartózkodott. 1652 novemberétől a leideni, 1653 márciusától az utrechti egyetemre iratkozott be. 1656-ra tért haza külföldi tanulmányaiból.⁶² Somosi Petkó és Alistáli Farkas ugyanabban az évben, 1647-ben lettek a sárospataki kollégium diákjai, és 1651-ben az utrechti egyetemen újra kapcsolatba kerültek. Somosi Petkó az 1652. december 7-én Leidenben tartott vitatkozásából⁶³ (RMK III 1782.) barátjának is eljuttatott egyet a következő dedikációval: „Alistáli Jakab úrnak küldi a felelő”.⁶⁴

Szepsi Korocz András Nagybányán született 1627-ben. 1647-ben lépett a felsőbb osztályos tanulók közé Sárospatakon, ahol később szenior, majd 1650. augusztus 1-től a szatmári iskola rektora lett. 1652-ben külföldi peregrinációra indult, és még abban az esztendőben az utrechti egyetemre iratkozott be. 1652. július 27-én a leideni egyetemre matrikulált. Egy évvel később, 1653. július 13-án a franekeri egyetemre beiratkozó hallgatók névsorában szerepel a neve. Már abban az esztendőben augusztus 30-án Groningenbe iratkozott be. 1654 tavasza előtt visszatért Leidenbe, ugyanis 1654 márciusában ott tartotta egyetlen ismert vitatkozását (RMK III 1897.). 1654 nyarán tért haza peregrinációjából.⁶⁵ Szepsi Korocz és Alistáli Farkas 1647-től a sárospataki kollégium diákjai voltak, majd 1652-ben Utrechtben kerültek újra kapcsolatba. Szepsi Korocz a

---

⁶⁰ P. k. j.: SS. 126/h.

⁶¹ A latin nyelvű bejegyzés a disputáció címlapján: „D[omino] Jacobo Alista[li]”.

⁶² BOZZAY – LADÁNYI (2007), 63., 128., 183., 241.; HÖRCSIK (1998), 77.; ZOVÁNYI (1977), 550.

⁶³ P. k. j.: SS. 126/e.

⁶⁴ A latin nyelvű bejegyzés a disputáció címlapján: „D[omi]no Jacobo Alistali mittit R[e]sp[on]d[ens]”.

⁶⁵ BOZZAY – LADÁNYI (2007), 65., 128., 184., 241.; HÖRCSIK (1998), 78.; ZOVÁNYI (1977), 597.

disputációjának egy nyomtatott példányát⁶⁶ küldte Utrechtbe „a legtudósabb úrnak”,⁶⁷ az akkor ott tanuló Alistáli Farkasnak.

Betűrendben első lenne az Alistáli Farkas számára dedikált disputációt küldők sorában Azari Zsigmond, azonban a nyitott kérdések miatt mégis a felsorolás végén szerepel. Életpályájának rövid összefoglalásából az látszik, hogy nem volt olyan időszak, amikor tanulmányaik során ők egy helyen tartózkodtak volna. Azari 1647. március 26-tól Debrecenben, 1650. január 22-től Sárospatakon volt diák. Ezt követően Szatmárnémetiben volt rektor. 1653. augusztus 30-án a groningeni, 1653. december 19-én a franekerai egyetemre iratkozott be. 1655-től már Szatmáron volt rektor. További sorsa ismeretlen.⁶⁸ Azari és Alistáli Farkas kapcsolatában közös pont lehet Szepsi Korocz András személye. Magyarországi és külföldön töltött tanulmányi idejük során is vannak olyan időszakok, amelyek alapján közvetítő szerepét valószínűsíteni lehet. Azari és Szepsi Korocz a sárospataki időszakban találkozhattak először, szinte egymást váltották a Bodrog-parti Athén Kollégiumában. A Debrecenből érkezett diák új iskolájába akkor matrikulált, amikor másikkal már szeniorságát töltötte. A szatmári rektorságban is szinte egymást követték, majd mind a ketten ugyanazon a napon, 1653. augusztus 30-án iratkoztak be a groningeni egyetemre. Kapcsolatukra bizonyíték még, hogy Azari 1654 márciusában Franekerben tartott vitatkozásának (RMK III 1870.) ajánlásában a vele együtt külföldön tanuló barátai között Szepsi Koroczot is felsorolta. Alistáli Farkas és Szepsi Korocz hosszabb időre nyúló ismeretségére, kapcsolatára e tanulmány a korábbiakban már rávilágított, és nem zárható ki az a hipotézis, hogy a két barátja között esetleg ő lehetett a közvetítő. Az mindenesetre bizonyos, hogy Azari az 1654 februárjában Franekerben megjelent vitatkozásának (RMK III 1869.) egy példányát⁶⁹ elküldte „Alistályi Jakabn[ak]”.

A gyűjteményes kötet további két dedikált disputációt tartalmaz, amelynek címzettje Tatai P. Mihály. Ő tanulmányait Debrecenben végezte, ahová 1651. június 6-án iratkozott

---

⁶⁶ P. k. j.: SS. 126/r.

⁶⁷ A latin nyelvű bejegyzés a disputáció címlapján: „A Doctiss[im]o D[omino] Authore mitti Ultrajecti”.

⁶⁸ BOZZAY – LADÁNYI (2007), 64., 184.; HÖRCSIK (1998), 81.; THURY (1908), 118.; ZOVÁNYI (1977), 34–35.

⁶⁹ P. k. j.: SS. 126/n.

be a felsőbb osztályba. 1654 augusztusától Utrechtben, 1655. február 21-től Franekerben, augusztus 28-tól Groningenben gyarapította ismereteit, majd végül hamarosan rövid időre visszatért Utrechtbe.⁷⁰ Békési F. Márton egyetlen ismert, 1654 augusztusában Franekerben tartott vitatkozásából (RMK III 1873.) egy példányt⁷¹ Egrespataki András mellett – a disputáció címlapján található bejegyzés szerint – „Tatai Mihaly Ur[nak]” is elküldött. Békési és Tatai életpályájában nem találunk kapcsolatot, magyarországi majd külföldi tanulmányaikban sincsenek metszéspontok. Ebben az esetben is felvethető az a hipotézis, hogy Tatai 1654. augusztusi utrechti beiratkozása előtt más egyetemeket is meglátogatott, azonban oda nem iratkozott be. Ez magyarázat lehet arra, hogy a Franekerben 1654 augusztusában disputáló Békési miért küldött kinyomtatott munkájából korábban nem ismert diáktársának. Gelei Sámuel 1654 májusától az utrechti egyetem hallgatója, és néhány hónapig diáktársa volt Tatainak, ennek révén alakulhatott ki kapcsolat kettejük között. A disputációpéldány címlapján olvasható beírás szerint ő az 1655. március 24-én tartott disputációjának egy példányát⁷² küldte el „Tatai Uramna[k]”.

Collectio Levaiana

A Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtárának negyvenkilenc, 1609 és 1619 között tartott teológiai, filozófiai, fizikai, jogi és politikatudományi disputációt tartalmazó gyűjteményes kötetében öt, személyes ajánlással ellátott dolgozat található.⁷³ A kolligátum összeállítója és bekötetője Lévai Suba Tamás marburgi és heidelbergi diák volt, amelyet bizonyít a pergamenkötéses kötet első kötéstábláján olvasható T S L 1619 (Thomae Suba Levai) *supralibros* is. Öt személytől található a gyűjteményben ajánló sorokkal is ellátott disputáció: Bakai Jacobides Gergelytől, Muraközi Dús Mártontól, Péli S. Istvántól, Szilvási K. Mártontól és Tornai Pap Ferencről.

Lévai Suba Tamás 1617 előtt Sárospatakon tanult, ahol *collaborator*, vagyis segédtanító is lett. 1617. július 3-án a marburgi egyetemre iratkozott be, majd 1618. április

---

⁷⁰ BOZZAY – LADÁNYI (2007), 67., 130., 185.; THURY (1908), 120.; ZOVÁNYI (1977), 623.

⁷¹ P. k. j.: SS. 126/s.

⁷² P. k. j.: SS. 126/j.

⁷³ A kötet előzéklapján olvasható könyvtárosi bejegyzés szerinti teljes címe: *Collectio Levaiana seu Tractatus varii Theologici, Philosophici, Physici, Juridici & Politici editi Annis 1609–1619. In hoc Volumene collecti opera Thomae Suba Lévai Ao. 1619.*

7-én a heidelbergi univerzitásra matrikulált. I. Rákóczi György alumnus diákja volt. 1619-ben még biztosan Heidelbergben tartózkodott, március 20-án vitatkozást tartott, és ebben az esztendőben köttette egybe azt a „Collectio”-t, amiben a dedikált disputációk találhatók. 1618. február 25-én egy marburgi (RMK III 1223.), 1618. augusztus 1-én⁷⁴ és 1619. március 20-án⁷⁵ két heidelbergi vitán volt respondens. További sorsa ismeretlen, de feltehetően 1619 év végétől ismeretlen ideig gyöngyösi rektor volt.⁷⁶

Lévai Suba és az ajánló sorokat jegyző diáktársainak életútjában több esetben is felfedezhető a kapcsolat. Marburgba és Heidelbergbe is ugyanazon a napon iratkozott be Muraközi Dús Márton és Lévai Suba. Bakai Jacobides Gergely másfél évvel korábban, 1616. október 18-án iratkozott be a heidelbergi egyetemre.⁷⁷ Korábbi kapcsolatuk források híján nem bizonyítható, így csak feltételezéseink lehetnek, hogyan találkozhattak, milyen viszonyban lehettek. Az 1616 és 1618 között Heidelbergben tanult Prágai András lehet egy kapcsolódási pont, aki szintén Sárospatakon tanult, szinte egy időben Lévai Subával, később pedig Bakai Jacobides Gergellyel együtt a pfalzi univerzitás hallgatói voltak.⁷⁸ Sőt Prágai Bakai 1617. szeptember 27-ei disputációját (RMK III 1191.) verssel üdvözölte, ez bizonyítja szorosabb kapcsolatukat. Nem kizárt, hogy Bakai Prágai András révén kerülhetett kapcsolatba az ő korábbi pataki diáktársával, és így küldhette el a már említett vitatkozásának egy példányát⁷⁹ – a mű címlapján olvasható

---

⁷⁴ PAREUS, David (1621): *Thesaurus Biblicus Hoc est, Themata Textualia Ex S. Bibliis Veteris Et Novi Testamenti Succincte Collecta, & S. Theologiae Candidatis ad disserendum proposita Quibus, Quae In Tota Scriptura Canonica occurrent memorabilia, difficilia, vel controversa, breviter explicantur & illustrantur*. Heidelbergae, Impensis Viduae Jonae Roase. 122–125.

⁷⁵ I. m. 176–180.

⁷⁶ HÖRCSIK (1998), 46.; MONOK István (1986): *A gyöngyösi református gyülekezet lelképásztorai és tanítói 1557–1710*. Budapest. 4., 16–17.; SZÖGI (2011), 131., 214.

⁷⁷ SZÖGI (2011), 130.

⁷⁸ HEREPEI János (1965b): Prágai András emlékei, In: Keserű Bálint (szerk.): *Polgári irodalmi és kulturális törekvések a század első felében, Herepei János cikkei*. (Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 1). Budapest – Szeged, József Artila Tudományegyetem Magyar Irodalomtörténeti Intézet – MTA Irodalomtörténeti Intézet. 112–116.; SZÖGI (2011), 130.; ZOVÁNYI (1977), 486–487.

⁷⁹ P. k. j.: SS. 98/u.

bejegyzés szerint – „a legkiválóbb férfinak, úrnak és barátinak, Lévai Tamásnak”.⁸⁰ Emellett nem zárható ki az a feltételezés sem – bár bizonyítani adatok híján nem lehet –, hogy Bakai a Sárospataki Református Kollégium diákja lehetett, mely esetben bizonyos, hogy tanulótársak voltak a Bodrog-parti város iskolájában. Szilvási K. Márton fordított sorrendben iratkozott be a két egyetemre, először Heidelbergbe 1617. április 7-én, majd 1618. szeptember 22-én Marburgba, a pfalzi univerzitáson rövid ideig diáktársak voltak. Tornai Pap Ferenc pár nappal később (július 17-én) matrikulált Marburgba, mint Muraközi Dús és Lévai Suba, de később Heidelbergbe már együtt iratkoztak be.

Lévai Suba Tamáshoz hasonlóan Muraközi Dús Márton is I. Rákóczi György támogatásával tanult külföldön, s így – bár a Sárospataki Református Kollégium anyakönyve nem emlékezik meg subscribálásáról – feltehetően a pataki kollégium diákja volt. Lévai Subával egy napon iratkozott be Marburgba, majd Heidelbergbe; ez is bizonyíthatja szoros kapcsolatukat. 1618. március 4-én egy marburgi (RMK III 1224.), 1618 és 1620 között öt heidelbergi vitán (1618. május 27., szeptember 1., 1619. július 23., 1619. január 8., 1620. június 10.)⁸¹ volt felelő. 1621-ben Szenczi Boros János halála után másodtanár lett Sárospatakon, de 1622-ben Filiczki János rektorral együtt pestisben elhunyt.⁸² Muraközi Dús marburgi disputációjának egy nyomtatott példányát⁸³ küldte Lévai Subának, amelynek címlapjára egy nagyon személyes hangvétellű dedikációt írt: „A kivételes tudománnyal, emberséggel és erényekkel felvértezett legkiválóbb férfinak, Lévai Suba Tamásnak, őszinte barátjának, thészeuszi hűséggel magát elkötelezve, hálás lelkülettel és az örökös emlékezet jelképeként adta a szerző. Marburgban február 28-án”.⁸⁴

---

⁸⁰ A latin nyelvű bejegyzés a disputáció címlapján: „Praestantis[simo] viro D[omi]no ac Amico Thomae Levai”.

⁸¹ RMK III 1299.; PAREUS (1621), 107–110., 125–129., 220–223., 302–305.

⁸² SZÖGI (2011), 131., 214.; ZOVÁNYI (1977), 415.

⁸³ P. k. j.: SS. 98/aa.

⁸⁴ A latin nyelvű bejegyzés a disputáció címlapján: „Eximia doctrina humanioribusque virtutibus praestantissimo Viro D[omino] Thomae S[uba] Levai, Amico Syncero, Thesea fide sibi devincto in grati animi perpetuoque memoriae Symbolum dabat Autor. Marburgi 28 Feb”. A bejegyzésben szereplő thészeuszi barátság Thészeusz és Peirithoosz szoros kapcsolatára való utalás, amely Plutarkhosz elbeszélésében maradt fenn: PLUTARKHOSZ (1892, 1959): *Párhuzamos életrajzok, Első kötet* (Eredeti címe: *Plutarchi Vitae parallelae – Plutarch's Lives*).

Péli Sári István életével kapcsolatosan kevés adattal rendelkezünk. Nemesnépi Dániel komjáti pap támogatásával tanult külföldön. 1616. december 14-én iratkozott be a heidelbergi egyetemre. Két heidelbergi disputációját ismerjük, amelyeket 1617. április 12-én (RMK III 6089.) és 1617. október 18-án (RMK III 1200.) tartott.⁸⁵ Lévai Suba és Péli Sári között nem fedezhető fel kapcsolat, vagy adatok híján nem tudunk rá bizonyítékot. Az bizonyos, hogy baráti kapcsolatot ápolhattak, ugyanis a felelő diáktársa 1617. október 18-ai disputációjának egy nyomtatott példányát⁸⁶ küldte el Lévai Subának Heidelbergből Marburgba, és Muraközi Dús Mártonhoz hasonlóan nagyon személyes bejegyzéssel látta el dolgozatát, amelyet annak utolsó oldalára írt be: „A legragyogóbb és legtudósabb férfinak, Lévai Tamás úrnak, a virágzó marburgi akadémián a filozófia tudományának tanulójának, úrnak és barátának, sok tisztelettel. Küldi a felelő Heidelbergből.”⁸⁷

Szilvási K. Márton 1617. április 7-én iratkozott be a heidelbergi egyetemre mint Bethlen Gábor alumnusa. Ezt követően 1618. szeptember 22-én Marburgba matrikulált, és itt fejezte be külföldi tanulmányait 1619-ben. Két heidelbergi teológiai (RMK III 6089. és RMK III 1218.) és egy Marburgban tartott fizikai témájú vitán (RMK III 1257.) volt felelő.⁸⁸ Szilvási marburgi disputációjának egy nyomtatott példányát⁸⁹ küldte el „Lévai Tamás úrnak”⁹⁰.

Tornai Pap Ferenc életének korai szakaszáról és középfokú tanulmányairól nincsenek adataink. 1617. július 17-én a marburgi egyetemre matrikulált. Ezt követően

---

Ford. Máthé Elek. Budapest, Osiris. 2001. 31–33.; A bejegyzéssel kapcsolatosan kérdéses adat a kinyomtatott disputáció dátuma és a dedikáció végén szereplő keltezés közötti eltérés.

⁸⁵ SZÖGI (2011), 130.; ZOVÁNYI (1977), 466.

⁸⁶ P. k. j.: SS. 98/k.

⁸⁷ A latin nyelvű bejegyzés a disputáció végén: „Ornatissimo ac doctissimo Viro D[omino] Thomae Levai In florentissima Marpurgensis Academia, disciplinarum Philosophiae studioso, d[omi]no et fratri plurimum colendo. Mittit Respondente Heidelberga”.

⁸⁸ HERPEI János (1965c): Szilvási K. Márton, In: Keserű Bálint (szerk.): *Polgári irodalmi és kulturális törekvések a század első felében, Herepei János cikkei*. (Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 1). Budapest – Szeged, József Attila Tudományegyetem Magyar Irodalomtörténeti Intézet – MTA Irodalomtörténeti Intézet. 199–235.; SZÖGI (2011), 131., 215.; ZOVÁNYI (1977), 608.

⁸⁹ P. k. j.: SS. 98/rr.

⁹⁰ A latin nyelvű bejegyzés a disputáció címlapján: „D[omino] Thomae Levai”.

1618. április 7-én a heidelbergi egyetemre iratkozott be, és 1620 őszeig tanult ott, amikor is hazatért.⁹¹ Egy 1618. február 21-én tartott marburgi fizikai (RMK III 1225.) és két heidelbergi teológiai vitán⁹² volt respondens. Marburgi disputációjának egy nyomtatott példányát⁹³ nagyjából egy hónappal később, március közepén adta Lévai Subának egy személyes hangvétellű dedikáció kíséretében: „A legragyogóbb és legtudósabb férfinak, Lévai Suba Tamás úrnak, a szép emlékekért adta a szerző. Marburgban március hónap 15-én”.⁹⁴

Collectio Muraköziana

A Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtárának Muraközi Dús Márton által 1620-ban bekötetett, harmincnyolc disputációt tartalmazó gyűjteményes kötetében két, személyes ajánlással ellátott dolgozat található. A kolligátum összeállítóját és bekötetőjét a pergamenkötéses kötet első kötéstábláján olvasható M D M 1620 (Martinus Dus Muraközi) *supralibros* feloldásában azonosíthatjuk.⁹⁵ A két peregrinus, akik disputációjukból diáktársuk számára személyes bejegyzéssel ellátott példányt küldtek, Bakai Gergely és Péli Sári István voltak.

Muraközi Dús Márton I. Rákóczi György támogatásával tanult külföldön, s így – bár a Sárospataki Református Kollégium anyakönyve nem emlékezik meg *subscribálásáról* – feltehetően a pataki kollégium diákja volt. Muraközi Dús és Bakai Jacobides Gergely között peregrinációjuk alatt nem található kapcsolódási pont. Mivel Muraközi megegyező utat járt be külföldi tanulmányai során Lévai Suba Tamással, a korábban már tárgyalt feltételezésekbe bocsátkozhatunk az ő viszonyuk feltérképezése esetében is. Az

---

⁹¹ SZÖGI (2011), 131., 215.

⁹² PAREUS (1621), 113–117., 150–153.

⁹³ P. k. j.: SS. 98/II.

⁹⁴ A latin nyelvű bejegyzés a disputáció címlapján: „Ornatissimo & Doctissimo Viro D[omi]no Thomae Suba Levai, bona[e] recorda[ti]onis ergo dabat Autor. Marpurgi XV Calendar[um] Martiar[um]”.

⁹⁵ A kötet előzéklapján olvasható könyvtárosi bejegyzés szerinti teljes címe: *Collectio Muraköziana id est Tractatus varii Theologici, editi Annis 1610–1620. In hoc Volumen collecti opera Martini Dus Muraközi Ao. 1620.*

mindenesetre bizonyos, hogy Bakai az 1617. szeptember 27-én Heidelbergben tartott vitatkozásának egy kinyomtatott példányát⁹⁶ Lévai Suba Tamás mellett „a legragyogóbb férfinak, Muraközi Márton úrnak és barátának”⁹⁷ is elküldte.

Péli Sárjai István és Muraközi Dús Márton kapcsolatára ismert forrásaink alapján nincs bizonyíték, de kiváló baráti kapcsolatukat jól szemlélteti az a nagyon személyes hangvételű bejegyzés, amit a felelő az 1617. október 18-ai disputációja egy példányának⁹⁸ utolsó oldalára írt le: „A legemberségesebb és legtudósabb Muraközi Márton úrnak, a marburgi akadémia hallgatójának, a filozófiában egyik legjártasabbnak és barátomnak küldi a felelő Heidelbergből.”⁹⁹

Érdekesség, hogy Péli Sárjai – hasonlóan Bakai Jacobides Gergellyel – ugyanabból a disputációjából küldött egy ajánlással ellátott példányt Muraközi Dús Márton mellett Lévai Suba Tamásnak is.

Collectio Szikszaiana

A Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtárának Szikszai D. István heidelbergi peregrinus diák által 1619-ban bekötetett, negyvenkét disputációt tartalmazó gyűjteményes kötetében két, személyes ajánlással ellátott dolgozat található. A kolligátum összeállítóját és bekötetőjét a pergamenkötéses kötet első kötetstábláján olvasható S D SZ 1619 (Stephanus D. Sixai) *supralibros* feloldásában azonosíthatjuk.¹⁰⁰ A három peregrinus, akik disputációjukból diáktársuk számára személyes bejegyzéssel ellátott példányt küldtek, Pataki Füsüs János, Szilvási K. Márton és Tornai Pap Ferenc voltak.

Szikszai D. István életével kapcsolatosan nagyon kevés forrás áll rendelkezésre. Születési helye és ideje ismeretlen, de neve alapján feltehetően Szikszón született.

---

⁹⁶ P. k. j.: SS. 264/bb.

⁹⁷ A latin nyelvű bejegyzés a disputáció címlapján: „Ornatiss[imo] Viro D[omi]no ac Amico Martino Muraközi”.

⁹⁸ P. k. j.: SS. 264/s.

⁹⁹ A latin nyelvű bejegyzés a disputáció címlapján: „Humanissimo ac doctissimo D[omi]no Martino Muraközi Marpurgensis Academia studioso fortissimo eo[rum] F[ilosop]ia ac amico suo mittit R[espondens] Heid[elberg]a”.

¹⁰⁰ A kötet előzéklapján olvasható könyvtárosi bejegyzés szerinti teljes címe: *Collectio Szikszaiana. Collectio Variarum Thesium, Orationum, Disputationum aliorumque Tractatum edita 1607–1619. facta industria Stephani D. Szikszai.*

Középfokú tanulmányairól sincsenek adatok, azonban Bocskai Miklósnak, Zemplén vármegye alispánjának támogatásával tanult, így feltételezhető, hogy a Sárospataki Református Kollégium diákja volt. 1617. június 22-én iratkozott be a heidelbergi egyetemre, ahol négy alkalommal disputált.¹⁰¹ 1618. május 30-án emléksort írt diáktársa, Tállyai Putnoki János peregrinációs albumába.¹⁰² A Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtárában könyvei közül négy kötetet őriznek, amit a könyvek első kötéstábláján olvasható S D SZ *supralibrosok* is bizonyítanak.¹⁰³ Ezek közül hármat 1617-ben, egyet 1619-ben köttetett be. Az 1619-ben összeállított kolligátumot 1623. augusztus 27-én Szikszai Tamásnak ajándékozta Tállyán, életének további sorsa azonban ismeretlen.

Pataki Füsüs Sárospatakon végezte iskoláit, majd külföldi peregrinációra indult, és 1616. július 27-én iratkozott be a heidelbergi egyetemre, 1617. július 3-án pedig Marburgban matrikulált. Tanulmányai idejéből két Heidelbergben¹⁰⁴ és egy Marburgban (RMK III 1204.) tartott vitatkozáson volt felelő. Hazatérése után Pelsőcön, 1622 őszétől Ungváron, 1624 táján Sárospatakon, majd 1626-tól Szatmáron volt református lelképásztor. Halálának helye és ideje ismeretlen.¹⁰⁵ Pataki Füsüs és Szikszai kevesebb, mint egy hónapot hallgató társak voltak a heidelbergi egyetemen, de nem zárható ki az sem, hogy Szikszai már korábban is ott tartózkodott, csupán a matrikulálására került később sor. Mindenesetre Pataki Füsüs – már marburgi diákként – egy személyes bejegyzéssel ellátott példányt¹⁰⁶ küldött Szikszainak a Marburgban tartott disputációjából:

---

¹⁰¹ RMK III 1225., RMK III 6089., PAREUS (1621), 24–28., 153–156.

¹⁰² HEREPEI János (1965d): Tállyai Putnoki János emlékkönyve, In: Keserű Bálint (szerk.): *Polgári irodalmi és kulturális törekvések a század első felében, Herepei János cikkei.* (Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 1). Budapest – Szeged, József Attila Tudományegyetem Magyar Irodalomtörténeti Intézet – MTA Irodalomtörténeti Intézet. 149.; SZÖGI (2011), 130.

¹⁰³ P. k. j.: B. 638–639.; C. 360.; SS. 265.

¹⁰⁴ RMK III 1195., PAREUS (1621), 86–90.

¹⁰⁵ JANKOVICS József (2009): Pataki Füsüs János (szócikk), In: Kőszeghy Péter (szerk.): *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon, Középkor és kora újkor.* Budapest, Balassi, IX., 74–76.; SZÖGI (2011), 130., 215.; ZOVÁNYI (1977), 460.

¹⁰⁶ P. k. j.: SS. 265/gg.

„A legkiválóbb ifjú férfinak, Szikszai István úrnak, szüntelenül szeretett barátjának küldi Marburgból Heidelbergbe a felelő.”¹⁰⁷

Szilvási K. Márton majdnem két hónappal korábban iratkozott be (1617. április 7-én) a heidelbergi egyetemre, mint Szikszai D. István. Mintegy másfél évig voltak ott diáktársak, majd Szilvási 1618. szeptember 22-én Marburgba matrikulált. Az itt tartott fizikai témájú disputációjának egy nyomtatott példányát¹⁰⁸ küldte el „Szikszai István úrnak”.¹⁰⁹

Tornai Pap Ferenc életének korai szakaszáról és középfokú tanulmányairól nincsenek adataink. Azonban, ha megnézzük az egyetlen ismert disputációjának ajánlásait, ott kivétel nélkül Zemplén vármegyei személyek vannak felsorolva, így feltehetően annak a vidéknek a szülőtte volt és tanulmányait is valószínűleg itt végezhette a sárospataki kollégiumban. Lévai Suba Tamás gyűjteménye kapcsán tanulmányainak állomásait felsoroltam, és ezek alapján megállapítható, hogy a két diák ellentétes tanulmányi útvonalat követett, nem volt metszéspont egyetemi tartózkodásaik során. A kettejük közötti kapcsolat a feltételezhető sárospataki diákévekre vezethető vissza. Tornai Szikszai D. Istvánnak az 1618. február 21-én tartott marburgi fizikai témájú disputációjából küldött egy példányt,¹¹⁰ amely címlapjának aljára személyes hangvételű dedikációs bejegyzést írt: „A legragyogóbb és legtudósabb férfinak, Szikszai István úrnak és barátjának Heidelbergből Marburgba küldi a szerző.”¹¹¹

Zárszó

A kora újkori magyar diákság külföldre irányuló peregrinációjának az egyetemi matrikulák mellett fontos emlékei a különböző univerzításokon tartott disputációk. A vitatkozások kiadott változatait a felelők gyakran ajánló sorokkal is ellátták, amely sok esetben

---

¹⁰⁷ A latin nyelvű bejegyzés a disputáció címlapján: „Praestantiss[im]o J[uveni] Viro Stephano Szikszai, D[omino] & compatri suo jugiter dilecto, mittit Marpurgo Ejt-el-berga R[espondens]”.

¹⁰⁸ P. k. j.: SS. 265/rr.

¹⁰⁹ A latin nyelvű bejegyzés a disputáció címlapján: „D[omino] Stephano Szikszai”.

¹¹⁰ P. k. j.: SS. 265/kk.

¹¹¹ A latin nyelvű bejegyzés a disputáció címlapján: „Ornatissimo & Doctiss[imo] Viro, Stephano Sixai, D[omino] & Amico Myrtilatum Marpurgo mittit Autor”.

támponot ad az adott diák származási helyére, s az őt tanulmányaiban támogató személyeket és a vele együtt tanuló társait is megnevezi. További kapcsolatokat fedhetnek fel azok a köszöntőversek, amelyekkel diáktársaik méltatják a nyomtatásban megjelent munkákat. Ezekhez a diákok kapcsolati hálójának feltérképezésében nagyon fontos forráselemekhez szorosan kapcsolódnak a disputációkban előforduló személyes dedikációk, amelyekre e tanulmány is rávilágított. Látható, hogy mennyire lényeges régi nyomtatványaink alaposabb vizsgálata, ugyanis ezek által korábban nem ismert diákkapcsolatokra is fény derülhet. E tanulmány a kora újkori disputációk hatalmas tortájának csak nagyon kis szeletére – a Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtárában őrzött példányokra – világít rá, de indítást adhat más intézményekben dolgozó könyvtáros kollégáknak is arra, hogy ilyen nézőpontból is vizsgálják meg gyűjteményük anyagát, és a későbbiekben hasonló elemzések lássanak napvilágot.

Felhasznált irodalom

- BOZZAY Réka – LADÁNYI Sándor (2007): *Magyarországi diákok holland egyetemeken 1595–1918.* (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban, 15). Budapest, ELTE Levéltára.
- DU RIEU, Willem Nicolaas (szerk.) (1875): *Album studiosorum Academiae Lugduno Batavae MDLXXV-MDCCCLXXV, accedunt nomina curatorum et professorum per eadem secula.* Hagae comitum, Martinus Nijhoff.
- GÖMÖRI György (2005): *Magyarországi diákok angol és skót egyetemeken 1526–1789.* (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban, 14). Budapest, ELTE Levéltára.
- HEREPEI János (1942): Sikó János kolozsvári iskolamester, In: *Erdélyi Múzeum.* XLVII. 1. 132–136.
- (1965a): Kis-Várdai F. János, In: Keserű Bálint (szerk.): *Polgári irodalmi és kulturális törekvések a század első felében, Herepei János cikkei.* (Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 1). Budapest – Szeged, József Attila Tudományegyetem Magyar Irodalomtörténeti Intézet – MTA Irodalomtörténeti Intézet. 307–309.
- (1965b): Prágai András emlékei, In: Keserű Bálint (szerk.): *Polgári irodalmi és kulturális törekvések a század első felében, Herepei János cikkei.* (Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 1). Budapest – Szeged, József Attila Tudományegyetem Magyar Irodalomtörténeti Intézet – MTA Irodalomtörténeti Intézet. 112–116.

- (1965c): Szilvási K. Márton, In: Keserű Bálint (szerk.): *Polgári irodalmi és kulturális törekvések a század első felében, Herepei János cikkei.* (Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 1). Budapest – Szeged, József Attila Tudományegyetem Magyar Irodalomtörténeti Intézet – MTA Irodalomtörténeti Intézet. 199–235.
- (1965d): Tállyai Putnoki János emlékkönyve, In: Keserű Bálint (szerk.): *Polgári irodalmi és kulturális törekvések a század első felében, Herepei János cikkei.* (Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 1). Budapest – Szeged, József Attila Tudományegyetem Magyar Irodalomtörténeti Intézet – MTA Irodalomtörténeti Intézet. 146–160.
- (1966a): Enyedi Sámuel (1653–59), In: Keserű Bálint (szerk.): *Apáczai és kortársai, Herepei János cikkei.* (Adattár XVII. századi Szellemi Mozgalmaink Történetéhez, 2). Budapest – Szeged, József Attila Tudományegyetem I. Magyar Irodalomtörténeti Tanszék – MTA Irodalomtörténeti Intézet. 94–99.
- (1966b): Tarpai Sz. András (1652–57), In: Keserű Bálint (szerk.): *Apáczai és kortársai, Herepei János cikkei.* (Adattár XVII. századi Szellemi Mozgalmaink Történetéhez, 2). Budapest – Szeged, József Attila Tudományegyetem I. Magyar Irodalomtörténeti Tanszék – MTA Irodalomtörténeti Intézet. 83–87.
- HÖRCSIK Richárd (1998): *A Sárospataki Református Kollégium diákjai 1617–1777.* Sárospatak, Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei.
- JANKOVICS József (2009): Pataki Füsüs János (szócikk), In: Kőszeghy Péter (szerk.): *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon, Középkor és kora újkor.* Budapest, Balassi. IX. 74–76.
- JOOSTING, Jan Gualtherus Christiaan (szerk.) (1915): *Album studiosorum Academiae Groninganae [1614–1914].* Groningen, J. B. Wolters UM.
- KÖBLÖS József – KRÁNITZ Zsolt (szerk.) (2009): *A Dunántúli Református Egyházkerület prédikátorai és rektorai, I. kötet, 1526–1760.* (A Pápai Református Gyűjtemények kiadványai. Forrásközlések, 10). Pápa, Pápai Református Gyűjtemények.
- LUFFY Katalin (2011): Tarpai Szilágyi András (szócikk), In: Kőszeghy Péter (szerk.): *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon, Középkor és kora újkor.* Budapest, Balassi. XI. 386–387.
- LUKÁCSI Anna (2007): Rövid ismertető az elszármazott sárospataki könyvek történetéről, In: *Translatio Librorum, Tanulmányok az Oroszországból Sárospatakra visszaszolgáltatott könyvek kapcsán.* Budapest, OSZK. 23–30.
- MONOK István (1986): *A gyöngyösi református gyülekezet lelkipásztorai és tanítói 1557–1710.* Budapest, [k. n.].
- ORLOVSZKY Géza (2006): Komáromi Csipkés György (szócikk), In: Kőszeghy Péter (szerk.): *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon, Középkor és kora újkor.* Budapest, Balassi. VI. 26–27.

- PAREUS, David (1621): *Thesaurus Biblicus Hoc est, Themata Textualia Ex S. Bibliis Veteris Et Novi Testamenti Succincte Collecta, & S. Theologiae Candidatis ad disserendum proposita Quibus, Quae In Tota Scriptura Canonica occurent memorabilia, difficilia, vel controversa, breviter explicantur & illustrantur.* Heidelbergae, Impensis Viduae Jonae Roase.
- PLUTARKHOSZ (1892, 1959): *Párhuzamos életrajzok, Első kötet* (Eredeti címe: *Plutarchi Vitae parallelae – Plutarch's Lives*). Ford. Máthé Elek. Budapest, Osiris. 2001.
- SZINNYEI József (1894): Farkas Jakab (alístáli) (szócikk), In: Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái.* Budapest, Hornyánszky Viktor. III. 170–171.
- (1896): Hatházi Kis Miklós (szócikk), In: Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái.* Budapest, Hornyánszky Viktor. IV. 497.
- SZÖGI László (2011): *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és akadémiákon 1526–1700.* (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban, 17). Budapest, ELTE Levéltára.
- THURY Etele (szerk.) (1908): *Iskolatörténeti adattár, Második kötet.* Pápa, Főisk. ny.
- THURZÓ Ferenc (1905): *A nagybányai ev. ref. főiskola (Schola Rivulina) története, 1547–1755.* (Művelődéstörténeti értekezések, 13). Nagybánya, [k. n.].
- VARGA-GÖCZ Nikolett (2023): A szilágykrasznai református műemléktemplom, In: *Nyelvünk és kultúránk.* 53. 212–215.
- ZOVÁNYI Jenő (1977): *Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon.* Budapest, Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának sajtóosztálya.